

Stanovisko AMG k projednávání novely autorského zákona – podklad pro zahájení veřejné konzultace

Ministerstvo kultury ČR zveřejnilo dne 9. března 2011 na svých internetových stránkách výzvu pro zasílání námětů a připomínek k veřejné konzultaci připravované novely autorského zákona. Následující připomínky a podněty zpracovali jako pověření zástupci Asociace muzeí a galerií ČR ve věci přípravy novely autorského zákona ředitel Knihovny Národního muzea Mgr. Martin Sekera, Ph.D. a Mgr. Kateřina Musílková, koordinátorka projektu eSbírký (s přispěním dalších pracovníků Národního muzea a zástupců AMG). Připomínky reflektují problematiku novely z hlediska muzeí/galerií i ostatních paměťových institucí, případně sítě veřejných knihoven, neboť aspekty práce jsou v těchto kulturních institucích podobné. Základní tezí tohoto materiálu je, že regulace zveřejňování a zpřístupňování autorských děl obsažených ve fondech paměťových institucí jde proti ethosu nekomerčního poslání těchto institucí a v době digitálních technologií záznamu a reprodukce dat proti samotnému procesu ochrany památek a proti jejich vzdělávacímu a výchovnému sdílení veřejností. Samostatnou rovinou problematiky autorství je pak aspekt vědeckého provozu, jehož praxe významně ovlivněná technologickým vývojem usiluje o co nejmenší regulativní překážky pro sdílení informací.

Osiřelá díla – zavedení systému licencování osiřelých děl

Osiřelá díla tvoří v současné době nezanedbatelnou část sbírek paměťových institucí. Tato díla jsou chráněna autorským zákonem, autora však není z nejrůznějších důvodů možné dohledat. Tato situace paměťové instituce limituje v jejich činnostech, především v digitalizaci a následné prezentaci sbírek.

Navrhované řešení: Vytvoření „centrálního registru“ osiřelých děl, kde by bylo možné dílo po určitou dobu vystavit (např. po dobu 3 let). Po uplynutí lhůty vyvěšení díla v tomto registru by s ním bylo možno nakládat jako s tzv. volným dílem. Vzhledem ke složité finanční situaci většiny paměťových institucí by bylo vhodné, aby byla tato služba bezplatná. V případě inkasování záloh za vystavení osiřelých děl by v případě nenalezení autora byly zálohy vratné. Jiným řešením je možnost zveřejňovat osiřelá díla v chráněném režimu náhledové netisknutelné kvality.

Placení paušálních odměn z přístrojů na zhotovování tištěných rozmnoženin za úplatu – zjednodušení a zpřesnění úpravy výpočtu odměn u kopírovacích služeb

Knihovny platí poplatky z počtu kopií prodaných svým uživatelům podle stanoveného klíče. Zavedení paušálních poplatků kolektivnímu správci je možné za předpokladu, že kritérium takového paušálního poplatku nebude diskriminovat knihovny zkreslením výchozího údaje pro výpočet tohoto paušálu (v návrhu novely se nerozlišují velké a malé kopírovací stroje, tiskárny, jejich výkonnost, různé zatížení, počet zhotovených kopií závislý na rozsahu a kvalitě knihovních fondů atd.). Původně navrhovaná úprava poplatků za tištěné kopie je diskriminující ve vztahu ke knihovnám a archivům, které přísluší muzeím a galeriím a které poskytují placenou reprodukční službu pro badatele. Struktura jejich fondů je často taková, že v ní převažují fondy a materiály s provenienční datací od 19. století a starší. Přitom počet zhotovených badatelských kopií je v poměru k velikosti fondů velmi nízký. Jen několik větších muzejních knihoven odvádí podle stávajícího předpisu významné částky (v řádu tisíců korun), drtivá většina platí poplatky v jednotkách, desítkách a stovkách korun, některé nemají kopírovací stroje v badatelných vůbec. Počty rozmnožovacích strojů, od nichž by se odvozovala výše měsíčního paušálu, a zatím navržené sazby, by způsobily, že by se cena kopie mohla zvýšit v některých případech více než 10x. Neboť muzejní a galerijní knihovny by nebyly schopny krýt ze svých provozních prostředků toto markantní navýšení v ceníku svých služeb, musela by být zátěž převedena na badatele, přičemž většina z nich jsou studenti a vědeckí pracovníci, kteří kopie používají jako zdroj informací pro svoji práci.

Navrhované řešení: Knihovny muzeí, galerií a archivů je nesmyslné zpoplatňovat paušálem, únosné je zachovat stávající stav.

V případě, že by Ministerstvo kultury ČR trvalo na principu paušálních poplatků, je možné postupovat takto: vyjmout z autorského zákona podle kvantitativních ukazatelů za posledních 5–10 let ty knihovny, které ročně vykazují jen stovkové poplatky z kopií. V případě „produktivnějších“ knihoven paměťových institucí vzít v potaz, že kritéria, jako je rozsah fondu knihovny (zcela destruktivní kritérium), počet kopírovacích strojů (v menší míře destruktivní) jsou nepřesná a zavádějící východiska. Nezohledňují obsah fondu, v němž může v řadě případů převažovat podíl děl již mimo autorskou ochranu, nereflektují sociální kvalitu a zejména počet příslušných uživatelů knihovny. Přistoupí-li MK ČR k principu paušálních poplatků, nechť je – nenajde-li se jiný přijatelný princip – zvolen model odvodu daní. Tzn. v prvním roce nového systému bude kolektivnímu správci placen měsíční paušál (z navrhovaného měřítka je snesitelnější pro většinu knihoven z počtu kopírovacích strojů), v následujícím roce však dojde k vyúčtování těchto „záloh“ s kolektivním správcem tak, že ten na základě výkazu knihoven o skutečně zhotovených kopiích v předešlém roce vrátí rozdílnou částku mezi celkovou částkou ročního paušálu a částkou za skutečně zhotovené kopie příslušné knihovně; v případě, že by naopak zisk knihovny byl vyšší než roční výše paušálu, doplatí knihovna určitou procentuální výši z přebytku kolektivnímu správci. I to je však řešení málo vhodné a nezohledňuje inflační pohyby.

Přístup k digitalizovanému periodickému tisku

Tzv. historický periodický tisk je zvláštní předmět pro uchopení autorským právem. Z hlediska autorství jde o proměnnou hodnotu, protože v různých obdobích (a také podle druhu a zaměření periodik) byl editorský přístup k zveřejňování autorství různý. V zásadě však textové obsahy zveřejněné v tištěných novinách a časopisech jsou směsí plné autorské identifikace, skryté (značky, šifry, které ne vždy lze přiřadit ke jménu) a plně anonymní identifikace. Zcela nezjistitelný je autorský podíl pořádatelů redakce (dnes editora), který do textového materiálu při redakci a zlomu zasahoval. Pro obrazové složky obsahu (ilustrace a zejména fotografie) platí rovněž ve značné míře rys anonymity. Samostatný problém představují agenturní složky obsahu zpravodajství textového i obrazového. Ochranná digitalizace periodik (v ČR především Kramerius) má zabránit další devastaci papírového média, které je zvláště pro 20. století poznamenáno zvýšenou degradací papíru (kyselost). Pravidla pro přístup uživatelů k digitálnímu zveřejnění však mj. reflektují nejistotu, kdy zemřel poslední (potenciální) autor v daném vydání periodika zastoupený, a tak je z důvodu této obavy pro přímé zobrazení digitálního obrazu mimo instituci, vlastníci digitalizovaný originál, v současné době vytvořena v prohlížeči Kramerius zcela absurdní a titulově nejednotná hranice od roku 1890 po rok 1920. Přitom největší poptávka badatelů je samozřejmě po období 20. století. Pokračuje dál devastace papírových originálů, knihovny určité tituly již vůbec nepůjčují.

Navrhované řešení: Starší periodický tisk vyjmout vzhledem k jeho složité autorské identifikaci ze zákonné regulace zcela kromě tzv. živých titulů (stanovit hranici 1989) a otevřít tak cestu ochranné digitalizaci a přístupu badatelů a čtenářů k digitálně reformátovaným informacím. Rozumným kompromisem by bylo stanovit toto pravidlo pro zpravodajský tisk (vesměs deníky). Časopisy, v nichž spíše převažuje plná autorská identifikace, ponechat pod autorským omezením 70 let od úmrtí, ale tuto hranici vypočítávat mechanicky (bez znalosti posledního autorského úmrtí) 70 let od aktuálního data současnosti.

Virtuální prezentace kulturních institucí a digitalizace sbírek

Velmi palčivá je pro kulturní instituce otázka webových prezentací. V tuto chvíli není pro řadu paměťových institucí zcela jednoznačné, zda je možné tímto způsobem prezentovat sbírkové předměty, na něž se autorské právo vztahuje. Řada z nich řeší nejasnou situaci tím, že artefakty novodobé historie nedigitalizuje a prostřednictvím webových stránek nezpřístupňuje. Současným trendem je však využívat prostředí internetu nejen k vystavování katalogových databází seznamujících s obsahem jednotlivých fondů, ale také databází obrazových. Tyto databáze jsou kombinací popisu díla a jeho zobrazení. Autorská díla takto použitá jsou textová, výtvarná, audiovizuální. Toto zpřístupnění v případě vztahu k autorským osobnostním a majetkovým právům je možné nekonfliktně buď na půdě organizace, která má tato díla ve sbírce a fondech, nebo mimo svou

sít s přístupem online odkudkoli. Lze však vystavit pouze předměty, na které se již nevztahují autorská práva, anebo předměty, u kterých má instituce k dispozici souhlas autora či jeho dědiců. To je ale značně limitující pro práci muzeí/galerií se sbírkami. Jednak jsou ve sbírkách zastoupeny tisíce autorů (českých i zahraničních, žijících i nežijících), o kterých mnohdy nemají muzea bližší informace – jen samotné jméno, nejsou známi dědicové, příp. autor není znám vůbec. Řešením je vystavovat digitalizovaná díla (výtvarná) buď v náhledové netisknutelné kvalitě, anebo s použitím vodoznaku tak, aby bylo zamezeno jejich případnému zneužití třetími osobami. Stávající regulace brzdí možnosti využití digitálních technologií a smysl paměťových institucí, jejichž posláním je uchovávat a prezentovat kulturní dědictví.

Navrhované řešení: Pro webové prezentace sbírek a virtuální výstavy paměťových institucí navrhuje stejné řešení jako v případě jejich zařazení do katalogu – užití tzv. katalogové licence, které je od autorského práva „oproštěno“. Pro webové prezentace sbírek kulturních institucí pak doporučujeme přesně specifikovat parametry, které mají splňovat.

Svobodné licence

Jsme pro rozšířené využívání kreativních licencí, jako je například Creative Commons. Jejich užívání významně usnadní užívání děl ve virtuálním prostředí za jasně srozumitelných podmínek. V případě, že se autor rozhodne svobodně své dílo šířit, nepovažujeme za nutné tuto informaci nahlašovat kolektivnímu správci. Domníváme se, že by to vedlo ke zbytečné byrokratizaci a ve svém důsledku odporovalo původnímu záměru svobodných licencí.

Audiovizuální záznamy

Výrazně se rozšiřuje možnost amatérského zhotovování fotografií, videí a jejich dalších úprav, které však nemají podle našeho názoru atributy autorského díla. To souvisí i s vágní definicí fotografie jako autorského díla v současném znění zákona. Bylo by vhodné blíže specifikovat atributy autorského díla u těchto nových médií.

Notové tisky

Rozumíme zvýšené ochraně notových tisků pro mimořádnou náročnost jejich pořízení, to však s postupem notových počítačových editorů přestává platit a mělo by se postupně zohlednit v míře jejich ochrany. Současný stav se podstatně přibližuje editaci textů, s výjimkou potřebné odborné kvalifikace editora. Aktuálním problémem praxe je nemožnost pořizování kopií starších vydání (60.–70. léta 20. století), která však jsou malonákladová, jsou v knihovnách, archivech a muzeích velmi vzácně zastoupená a v běžné prodejní síti ani na antikvárním trhu nedostupná. Současná úprava vlastně blokuje pro některé autory další možné šíření jejich díla, je tedy omezující pro jejich případný zisk z autorských práv a vydavatelé původních tisků často neexistují, případně jejich archivy byly zničeny.

